

פרקי חיים מס' 8

דויד לבני

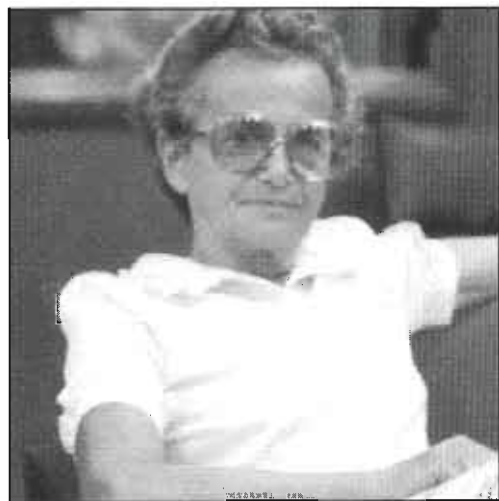
חנה נדיל

דב אורנר

דן צירקין

רחל זלינגר

צ'ירקין

מקור משפחתי ברוסיה.

הראשון מבני צ'ירקין עלה ארצה ב-1911. הוא היה אחיו של אבא: דויד, ז"ל. במלחמת העולם הוא התגייס לגדוד העברי ולאחר המלחמה היה מיוזמי גדוד העבודה וממסדי קבוץ עין חרוד. רוחמה, אחותו של דויד ושל אבי, נחמן, עלתה ב-1924. אבי, נחמן, נולד בשנת 1882 את ילדותו והתבגרותו עבר בעיירה ורקה, שם למד ב"חדר" ומספר שנים בישיבה. אמו, אלמנה מרובת ילדים היתה בעלת חנות למנופקטורה ואבא נאלץ (בגלל המצב הדחוק) לעזוב את הישיבה ולהחלץ לעזרת אמו. במשך השנים רכש ידע רב בתחום המסחרי וגם בייצור בענף הטקסטיל. בכדי להתקדם במקצוע עזב את העיירה ועבר לעיר רומני. שם עבד בחברת טקסטיל גדולה ועלה מהר בסולם הדרגות. באותה תקופה התחתן עם אמנו חיה בת משפחה אמידה מאד, חוכרת קרקעות, שהתדיקה וניהלה במשך דורות אחוזה ענקית בשם "פונדמינקה".

אחי הבכור נולד ברומני ואמא נהגה לערוך יחד אתו מסעי ביקורים באחוזה סבא המרוחקת ועם פרוץ מלחמת העולם והתקדמות צבאות גרמניה נותק הקשר עם אבא ברומני לזמן ממושך והביקור של אמא ואחי באחוזה הפך להיות קבע עד למהפכה הרוסית. בינתיים עבר אבא למוסקבה למפעל שיצר מדים לצבא האדום.

אני נולדתי באחוזה הנ"ל בשנת 1917.

על האחוזה: היא היתה שליכת למשפחת אצילים רוסית, שהעדיפה לבלות בערים הגדולות במקום לנהל את האחוזה, שאותה מסרו בחכירה ארוכת מועד תמורת סכום קבוע. היא היתה רחבת ממדים והשתרעה על מאות ק"מ מרובעים. היא כללה עשרות כפרים של "מוזיקים", שבעונות הנוערות התגייסו לעבודה בשדות האחוזה. על כל העבודות האלה פקחו האחים של אמא רכובים על סוסים.

המהפכה הרוסית פרצה ב-1917. במשך תקופה מסויימת התנהלו החיים באחוזה בכח ההתמדה. באופן הדרגתי השתרר מצב של אי סדר ואי בטחון. הסתובבו באיזור חבורות מהפכנים, וגם סתם כנופיות, שניצלו את המצב למטרות שוד ורצח. ערב אחד, התפרצה לבית חבורה מזויינת ופקדה להרים ידיים, תוך הכרזה, שהם אנשי המהפכה. לאחר מכן הכניסו את כל המשפחה לחדר קטן ואחד מהחבורה ניצב לשמירה עלינו עם אקדח שלוף. ישבנו צפופים, ואני בזרועות אמא (ואני כבן חצי שנה). סבלתי מאסתמה ובגלל המחנק בתקפתי בשיעול ובכי. אמא בקשה מהזקיף רשות להביא מים ותרופה אך הוא סירב. ברגע זה ממש נשמעו דהרות סוסים. היה זה אחיו של אמא, ששירת בצבא ובא עם חברים ונשק. לחופשה וביקור בבית. חבורת המהפכנים נבהלה והתחילה לברוח. הזקיף שלנו התבלבל והתחיל לירות. כדור אחד פגע בבשר הברך של אחי, אך בכלי לפגוע בעצם.

התנפלות זו היתה לאות ואזהרה למשפחה והוחלט לעבור לעיירה קרובה, שבה היתה אוכלוסיה יהודית גדולה. בעיירה זו התגוררנו במשך מספר שנים ובה נולד אחי מומו.

אבא הגיע ממוסקוואה ב-1921. המבוגרים התלחשו רבות ביניהם ולבסוף עברנו כולנו למוסקוואה.

היציאה מרוסיה : במוסקוואה חיכתה לנו דירה קטנה בקרבת הכיכר האדומה. אבינו, כאמור, שהה כבר מספר שנים בעיר. הוא עקב אחרי השינויים החריפים, שהתחוללו מטעם השלטון הקומוניסטי בכל סדרי החיים. במיוחד הדאיגו אותו, כאיש הדבק במסורת היהודית, השינויים במערכת החינוך עם האינדוקרינציה הקומוניסטית. המועקה גדלה אצלו גם נוכח התעררות הבטחון בכל רחבי רוסיה, במיוחד כשפרצה מלחמת האזרחים, שהיתה מלווה בפוגרומים. (בעיקר באוקריינה). בהיותו ציוני נלהבהתחיל לחלום על עליה לארץ. הוא הקים (לפני המהפכה), עמותה להקמת יישוב בא"י וכחודשיים לפני פרוץ המהפכה מסר סכום גדול של כסף לקק"ל ברוסיה בהוראה לקנות קרקע בשביל העמותה. עם המהפכה נותקו הקשרים ולא נודע דבר על גורל הכסף והקרקע. אבל בשמרו בידי קבלות, שאותן יכול היה להציג 16 שנה לאחר מכן בהגיעו ארצה ב-1933.

עם המהפכה התנדפו כל תכניות העליה. נסגרו כל שערי היציאה מבריה"מ. והנה חלה התפתחות בלתי צפויה: המשטר הסובייטי חתם חוזה נפרד עם גרמניה תוך ויתורים על שטחים ניכרים והיכירו בעצמאותם של ליטה, לטביה, אסטוניה ופינלנד. הם גם הסכימו להחזיר לארצותיהם פליטים שברחו לתוך רוסיה בפני הגרמנים. הם אף התחייבו לעמיד לרשות הפליטים האלה רכבות מיוחדות.

אבא, יחד עם משפחה נוספת, הצליחו להרשם כפליטים מליטה. יציאת רכבת מיוחדת לגבול היתה צריכה להיות ביוני-יולי 1921. וזאת היתה הסיבה להבאת משפחתנו למוסקבה.

הרכבת של פליטי ליטה: למשפחתנו היה קרון אחד. לא קרון נוסעים אלא קרון תובלה סגור. הבאנו את כל מיטלטלנו ואף הכנסנו מספר מיטות. ידענו, שזאת תהיה נסיעה ארוכה. לבסוף הגיע הרגע המיוחל אך הרכבת לא הרחיקה לנסוע. מעט הפחם, שהוקצה לה אזל מהר מאד. המפקדים הצליחו להשיג פחם ושוב זזנו. וכך חזר הדבר זנשנה פעמים רבות. לעתים נעצרו בכדי שהנוסעים יוכלו לקנות מזון מהכפריים. במקרה אחד כזה ירדה אמא ואנו חכינו לה בקרון. לפתע החליט המפקד ללא אזהרה להמשיך בנסיעה. הקטר התחיל לפלוט עשן וקיטור. מרחוק ראינו את החבורה שלנו חוזרת מהכפר אולם בטרם הצליחו להגיע כבר זזה הרכבת. אמא הצליחה להגיע בריצה בכוחותיה האחרונים ולעלות על הקרון האחרון. קשה לתאר מה היה עלול לקרות לו היו נשארים מאחור באמצע הדרך ללא אמצעים ובגדים.

כעבור שלשה חדשים התקרבה הרכבת לגבולה של ליטה. הרכבת נעצרה כאשר משני צדיה פקידים סובייטים וחיילים, כולם נצטוו לרדת ונבדקו הניירות וכל הספצים, יצאנו שוב לדרך וכעבור נסיעה קצרה חצינו את הגבול. כעבור רבע שעה נעצרה הרכבת בתחנה הליטאית הראשונה ומה רואות עינינו? דוכנים לממכר לחם לבן! הנוסעים פרצו החוצה ובתוך דקות נעלם כל הלחם, כעבור נסיעה קצרה הגענו לקובנו, בירת ליטה.

מאחר שראינו את שהותנו בליטה כזמנית, עד שפוכל להמשיך לברליון, התמקמנו במלון והתחלנו לנשום ולחיות אחרת, הרי הצלחנו להעביר את רכושנו וגם כסף לא חסר לנו. יצאנו ממצוקה לרווחה.

כברלין הגענו ב-1923, וחיינו שם עד 1933.

ההורים נרתמו לביסוס כלכלי. בגרמניה היתה אינפלציה דוהרת, שבשיאה עלה כיכר לחם כביליון מרק, אך בהמשך זכתה משפחתנו לחיות ברווחה כלכלית, במשטר של חופש בשנות השלושים היתה פריחה כלכלית בגרמניה וגם תרבותית ויהודי גרמניה צברו אושר והשפעה עצומה. לצד האושר הזה חיו מיליונים בעוני, מיליונים היו מחוסרי עבודה. על רקע זה התפתחה תנועת הנאצים שהגיעו לשלטון לאחר שהפילוג בין הקומוניסטים והסוציאליסטים החלישה את כחות השמאל.

עזבתי את ברלין אחרי המפגן האדיר של אחד במאי בשכונת הפועלים. זאת היתה הפגנה אלימה תוך יריות ומכות והתנקשויות. בגרמניה באותה תקופה חיו כ-600,000 יהודים ורבים הגיעו לעושר ולשיא ההתבוללות, לגרמניה זו הגיעו לקהילה היהודית מנהיגיה הבולטים מארץ ישראל. הם נרתמו למאבק נגד ההתבוללות. בתקופה היא התגבשו תנועות נוער שונות וביניהן השוה"צ. עם עלייתו של היטלר התחלה התעוררות עצומה ציונית, זאת היתה תקופה בה נצטוו היהודים לענוד את הטלאי הצהוב. הנהגת התנועה הציונית השכיחה להפוך אותו מאות קלון לתעודת כבוד ליהודים.

התנועה נוסדה מהאיחוד של כמה גדודים של תנועות "קדימה" ו"בלאו וייס" ממשפחות יהודי המערב ועם נוער מתנועות השמאל, חלקם מאיזורי העוני. נוצרה תנועת נוער תוססת בעלת גוון צופי: קיימנו טיולים, מחנות גניץ ומערכת ענפה של הסברה. הגיע כברלין השליח שנהבי והוא הצליח להלהיב אותנו להצטרף לתנועה העולמית של השוה"צ. למטרה זו הוא ארגן טיול להכרת התנועה וכך הגענו לאוסטריה, צכיה ואנגליה - כשחלק מהדרך עשינו ברפסודות. בכל מקום התקבלנו בידידות ואירוח נהדר.

חזרנו מהטיול בהרגשת השתייכות לתנועה עצומה.

בגרמניה עדין נתנו לתנועות הציוניות להתארגן: יצאו להכשרה, למדו מקצועות ואפשרו העברת הון וארגון הצלת נוער (עליית הנוער). הקבוצות הראשונות של עליית הנוער נקלטו בעין חרוד ותל יוסף.

הגענו לחיפה ביולי 1933 ומומי, אחי, ואני עברנו למשפחתי בעין חרוד. עין חרוד היתה כבר אז משק גדול ומסועף בעל רפתות רבים ושדות פלחה ומספוא נרחבים. ענף החצירים רכז את מיסב החקלאים ועבדו בו עשרות חברים, גדלו מאות דונמים של אספסת, תירס ועוד עשרות גידולים.

עובדי הינף שקדו ללמד אותנו יסודות חשובים בחקלאות: תורת העיבודים, דישון וכו'. לחברת הנוער שלנו ניתן יחס חם במיוחד והקדישו לנו את מיטב הכחות של הקבוץ. היתה להם ועדת-על שטפלה בקליטה ובקשרים עם עליית הנוער. זכיתי בתקופה זו לחויות בלתי נשכחות, עבדתי עם ציזלינג, המנהיגהידוע, בקציר

תלתן כזרעים, שעות רבות קצרתי יחד אתו, הוא היה אישיות מיוחדת, ידע להסביר ולתת תשובות, הוא היה אדם נעים אך בשיחה אתו לא היה לי כל כך פשוט, אולי מאז למדתי להקשיב ולהעריך גם עמדות אחרות, כמובן לא עמדתי בוֹיכוח אתו, שאלתי והוא הסביר.

החיים בתוך הקבוצה שהדרכה על ידי "הנוער העובד" העמידה אותנו בוֹיכוחים מתמידים על: בניין הקבוץ, וסגנון חיים.. עם כל הקשיים ידענו בתוך תהליך הקליטה שלנו לגבש את עמדותינו, (הערה: מדובר על הנערים שהיו בהשוה"צ בגרמניה) שמרנו על הייחוד שלנו ונקשרו קשרים עם הגדוד הארצי של השוה"צ, בעיקר התל אביבי נעם קבוצת בנות בנהלל, אחד החויות הגדולות היתה ההשתתפות במחנה התנועתי הגדול על הכרמל.

המדריכים שלנו בגרמניה הגיעו לבית אלפא וביזמתנו נוצר מפגש שבועי אתם בקבוצם, שם טיפלו בנו במסירות רבה, יצאנו מהפגישות האלה מצויידיים בידיעות על הנעשה בארץ ובעולם ובעובדות חשובות על עמדות השוה"צ, עם תום שנתיים בעין חרוד התאחדנו עם מגשימי גדוד "מרחביה" הישראלי והקמנו גרעין משותף, הריכוז הראשון היה במשמר העמק, אותה התקופה היתה סוערת במשמר העמק: תקופת המאורעות של 1936, (כבר בעין חרוד נכנסנו ל"הגנה") נבלענו לתוך השמירה ביער הקק"ל, מחוץ למחנה הקבוץ היו עמדות מסביב היער, שמרתי יחד עם המפקד לילות רבים בפסגת היער מול הכפר הערבי, ראינו מסביבנו את השליפות בגינגר וישובים אחרים בעמק.

אחרי שנה עברנו לראשון לציון והקמנו קבוץ עצמאי, רובנו עבדנו בפרדסים, גם קבלנו על עצמנו שטחים נרחבים של הקק"ל בסביבת בית דגון, כאן רכשנו נסיון עצמי חשוב בחריש, זריעה וקציר של חיטה ושעורה,

כבר ב-1938 החלו החיפושים הראשונים למצא מקום התישבות עבורנו, מתוך חלומנו להתישב בגליל קבלנו על עצמנו להפעיל חוה בבית גן בבקעת לבנאל, (בסוף 1938), ביבניאל ניתן לנו להשתלב עם חקלאים בעלי ידע ומסורת חקלאית מושרשת, התנסונו במעשה החקלאי במשך תקופה ממושכת של כחמש שנים, הצלחתי להכות שורש, כאן למדתי לחוש את השינויים החלים בצמח ובטבע, בית גן היתה עבורי בית ספר יסודי וגם אוניברסיטה.

העבודות בפלחה התבססו על חריש בפרידות וזריעה, שבוצעה על ידי פיזור הזרעים ביד. הקציר בוצע בעזרת מאלמת ודיש בגורן המשותף של הישוב: בחלקו בעזרת מורג וברובו בעזרת מכונת דיש ענקית.. איכרי ביחגן ויבניאל לא חסכו כל מאמץ להנחיל לנו את הידע והנסיון הרב שלהם וכך השתלבנו במהירות בשיטות עבודה אלה. אחר תקופת הסתגרות קצרה התחלנו לחפש את דרכנו המיוחדת: הכורח היה למצא תעסוקה. יצאנו לעבודותחוץ אצל האיכרים וחיפשנו גידולים בטלי הכנסה גדולה יותר מגידולי הפלחה המסורתיים. כך בחרנו לגדל את החימצה. היתה זאת שנה ברוכת גשמים והחימצה התפתחה לתפארת. הגיע מועד הקציר (ביוני)

החום הגיע ל-40 מעלות. לא היתה לנו מכונה לקציר, לכו נאלצנו לתלוש ביד את הצמחים שהגיעו לגובה של חצי מטר. התחלנו את העבודה עם אנר ראשו. ז.א. קמנו עוד לאור הירח. מנומנמים עלינו על העגלה וכולנו, חוץ מהעגלון, ניצלנו את הנסיעה הארוכה לבימום קל. עם אנר ראשון התחלנו לתלוש ולערס את שורות החימצה, בכל שעות העבודה היינו מוכרחים להיות כפופים, כמעט זוחלים. החום הלךט הכריח אותנו לחזור הביתה בשעות הצהריים או לטבול במי הכנרת הצלולים. אך ראינו ברכה בעמלנו: הגענו ליבול של 80 ק"ג לדונם וההכנסה היתה פי 3 מפדיון של דונם חיטה. בכית גן הייתי עד חיסול הפלוגה ב-1944. בינתיים מחלומות שלנו להתישב בגליל לא יצא דבר. במקום זה נהרא קבוץ ג' להקים את המצפה הראשון בנגב-ב'גבולות'. זה היה באביב '43.

בגבולות

אני הגעתי ל'גבולות' בספטמבר '44 עם התחלת הזריעה נכבשתי על ידי הנוף המיוחד, מהמרחבים ומהאתגר החקלאי בתנאים המיוחדים של הנגב. עד עזבתנו את 'גבולות' (ב-46) ריכזתי את הנסיונות בגידולי שדה: בדיקת זנים שונים, מרווחי זריעה, דישון וזריעה באיזורים שונים, המלחמה ביבליט. ניהלתי גם את המגעים עם תחנת הנסיונות ברחובות.

בעונות הבינים נסעתי לראשון להיות עם משפחתי. הניתוק מהם היה קשה, אך ההרגשה, שאני עוסק במשימה חשובה עזרה לי להתגבר. מרכז חיי באותה התקופה היתה בעבודה החקלאית, בנסיונות. עזיבת גבולות היתה כרוכה בהרגשה של כשלון קבוצי, אך היתה גם הרגשה, ש"אין ברירה"- כי בלי ריכוז של גוש גדול של אדמות והבאת מים למקום לא תהיה אפשרות לרכז ב'גבולות' את מירב הקבוץ וילדיו ולפתח משק חקלאי. בארכיון אני מוצא בדיון על עתיד 'גבולות' שאמרתי: "...בנו מוכרח להיות האמונה שעם פיתוחה של הארץ הנגב יהיה אחד האיזורים בעל הסיכויים הגדולים ביותר. שבטורת המדע והטכניקה אפשר לחולל בו גדולות וליצור שם התישבות צפופה. אין לי כל ספק, שזה יהיה חבל ארץ פורה ומאוכלס. השאלה היא שאלה של זמן- של תמורה פוליטית כללית והתישבותית.

בחצור

ב"גבולות" הייתי עד יולי 1946 שאז באה הקבוצה הראשונה של חברים להתישבות הקבע שלנו בחצור, העליה לקרקע הרשמית היתה בא' דסוכות 1946, בחצור רכזתי את ענף הפלחה במשך עשר שנים, עם תום מלחמת העצמאות נפתחו לפנינו אופקים רחבים לחקלאות. הסתגלנו במהירות לתנאי האיזור. תחילה היתה זאת חקלאות "בעל" מובהקת, אחרי תקופה קצרה התחלנו להתמודד עם גידולים חדשים

עדשים, סומסום, בקיה, פשתן וחימצה.

עם קידוח באר חדשה והזרמת מים להשקיה היינו בין חלוצי המגדלים של גידולי תעשייה: תחילה סלק סוכר ובהמשך: אורז, תפ"א, תירס וכותנה, מחצור נקראתי להיות מדריך חברתי וחקלאי תחילה ב"להב" ובהמשך גם ב"דביר". בעזרת הנסיון הרב, שצברתי ב"גבולות" נהפכתי לבעל סמכה בבעיות המיוחדות של הפלחה בנגב.

עם סיום עבודתי ב"להב" הסתיימו עבורי 25 השנים הראשונות לעבודה בחקלאות, בהם זכיתי להתנסות ולהכיר חקלאות באיזורים שונים ומגוונים של ארצנו: בעמק יזרעאל בשדות עין חרוד, במשמר העמק, בבית גן, בראשון לציון, בבית דגון, ב"גבולות" בנגב, בשיפולי הר חברון ב"להב" ובשדות חצור.

בפרק השני בדרכי בחקלאות עבדתי שלוש שנים באגודת "הזרע" כמפקח על גידולי זרעים באיזור הדרום והנגב, לאחר זה ריכזתי את ההדרכה בגידולי שדה באיזור רחובות מטעם משרד החקלאות. בתפקיד זה ניסיתי כמיטב יכולתי להנחיל את הידע והנסיון והיכולת המצטברת בארץ אל שדהו של החקלאי. היה זה אתגר מורכב, שדרש ממני עבודת שדה מפרכת ולימוד ועיון מתמיד בהתמודדות עם ציבור ער ומתקדם. יותר מחמישים שנה אני קשור לחקלאות. הקשר היומיומי עם השדה לימד אותי לחוש ולהכיר את הגורמים הרבים המשפיעים על הגידולים החקלאיים. זכיתי בעבודתי לקחת חלק בשיתוף עם מגדלים ואנשי מקצוע בעשייה ברוכה בהדרכה ובפיתוח של גידולים רבים: חיטה, חמניות, חימצה, כותנה, סלק סוכר ואגוזי אדמה. היתה זאת התמודדות מתמדת חקלאית/חברתית וארגונית עם איתני הטבע ותהפוכות התנאים הכלכליים המשתנים לאורך הדרך. בהצלחה וגם בכשלונות נהניתי משיתוף פעולה והערכה מציבור גדול של חק-לאים, מדריכים ופעילים תוך יחס אימוץ וידידות.

חנה נר'יל

(שטלינברג)

נולדת בצ'ארנה"ב בעיר קליבלנד ב-1918. בצעירותי גרנו עם ההורים של אבא. הם היו משפחה דתית מאד, שהגיעו לארה"ב מפולניה. סבא עבד קשה- היה סבל של מברשות.. אבא הגיע לקליבלנד ב-1904. הוא ברח מפולין בכדי למנוע גיוסו לצבא. הוא היה הבן היחיד בעיירה שידע קרוא וכתוב ולכן כיבדו אותו מאד. אמא באה ממשפחה של רבנים. אביה היה רב בעיירה קטנה בליטה. אחד האחים שלה עבר לארה"ב, לעיר שיקגו. הוא היה רב בקהילה גדולה, שגדלה יחד עם העיר שיקגו. הוא השתייך ל"מזרחי" עוד מימיו הראשונים של הקונגרס הציוני והיה נציג של ה"מזרחי" בכל הקונגרסים. אח אחר היה הרב מרדכי אפשטיין, שהעביר את ישיבת סלובודקה הידועה-יחד עם תלמידיו- לעיר חברון בשנת '24.

לאחר שהוריה של אמא נפטרו היא נשלחה לאח בשיקגו. היא היתה עוד צעירה אבל התחילו כבר לחפש לה "שידוך", כמובן, בין בחורי הישיבה. בגלל זה היא ברחה אל האח בקליבלנד. שם היא נכנסה לחוגים ציוניים. אחיה היה "חפשי" וחבר ב"צעירי ציון".

אמא למדה עברית "התגנבה" ללמוד עם הבחורים. אבא למד הרבה, בעיקר בשיעורי ערב. אמנם, לא סיים את לימודיו כי היה עסוק תמיד בענייני התנועה הציונית. זה שימש אח"כ נושא לויכוח אתי. היא טענה, שגם אני אשלם את אותו המחיר (של השכלה לא שלמה) בגלל פעילותי בתנועה. לפרנסתנו עבא עסק בדברים שונים אך אף פעם לא הרויח מספיק לפרנסת המשפחה. היתה לו חנות פה וחנות שם אך ענייני הפרנסה, כנראה, העסיקו אותו פחות מהפעילויות האחרות שלו.

אני זוכרת את הבית שלנו כבית ציוני וחפשי. בגיל 8 זה נחשב ל"פשע", שלא ידעתי להבחין בין לנין לוייצמן. (בעיני היו דומים מאד!) הורי שלחו אותי לסביים בחגים היהודיים וספגתי קצת מהמסורת הדתית, שלא היתה אצלנו בבית. (אם כי כל חג יהודי הורגש היטב גם בבית שלנו). אבא היה ציוני אך היה מקורב גם אל ה"בונד" (אירגון יהודי סוציאליסטי). אמא היתה קרובה להשקפת אחד העם אבל באופן מעשי שניהם היו פעילים ב"פועלי ציון" (למעשה, מפא"י). היא היתה פעילה גם ב"פיונרן פרויען" ("נעמת" של היום). אני מדברת יידיש ליטאית בהשפעתה, אך היא לא שלחה אותי לבית ספר יידישאי כי טענה שיידיש היא שפת הגולה. היא דאגה שאלמד עברית: שעה ביום, ארבע פעמים בשבוע. אח"כ המשכתי ללמוד עברית בבית מדרש למורים עבריים..

כמה ילדים היתם בבית?

רק אני ואחותי, הצעירה ממני ב-5 שנים. אני מוכרחה כאן לספר על דבר, שקבע בילדותי וגם אחר כך. בגיל שנה וחצי חליתי במחלת שיתוק ילדים (פוליו). זה פגע אצלי בחוט השדרה. הילתי משותקת כולי, חוץ מהראש. יכולתי לדבר ולטובב את הראש, אך יתרת הגוף היה משותק. שנה וחצי שכבתי על אלונקה, קשורה על מנת לשמור שהגוף ישאר ישר. אז לא ידעו איך לטפל במחלה הזאת. לאחר שנה וחצי על האלונקה התחילו לטפל ביד,

בתמיכה לגב, וכו'. רק מגיל 5 הייתי מסוגל לתפקד כמעט רגיל. שיתוק הילדים היתה הדבר הראשון, שהשפיע על ילדותי. הדבר השני היה המשבר הכלכלי: זכורה לי מאד המצוקה הכלכלית של שנות ה-30, שאז גמרתי תיכון. לא הייתי יכולה להמשיך בלימודים מבלי לעבוד, על מנת לשלם את שכר הלימוד. באותן שנים היתה להורי חנות מכולת. אמא ניהלה את החנות מ-5 בבקר עד 11 בלילה. אבא היה גם מוכר ביצים מבית לבית. הוא לא היה סוחר גדול וכאשר מישהי היתה בכנסת לחנות לקנות כיכר לחם, היה שואל: "למה כל כך הרבה- הרי אתם רק שנים בבית".

המצב הזה גרם להגבלת גודל המשפחה?

במידה רבה. כמובן, גם הצורך לטפל בי במשך השנים הראשונות קבע הרבה. אחר כך גם כן שמרו עלי מאד. במקום לעודד אותי הגבילו אותי בכל פעילות פיזית. תמיד הזכירו לי שאני "חלשה" ומנעו ממני הרבה דברים שרציתי והייתי מסוגלת לעשות. מכיתה א' והלאה למדתי כמו כולם אך לא הייתי יכולה להשתתף בפעילות הספורטיבית. הרופאים הציגו אותי כדוגמה של מי שיצאה עם גב ישר על אף המחלה. כנראה, בכל זאת, נשאר משהו בגב וחושבים שהקשיים שיש לי עכשיו קשורים למחלה שהיתה לי בילדותי. בבית הספר המשכתי בחיים רגילים. אהבתי לקרא. הייתי עסוקה מאד ולמדתי עברית בשעות אחר הצהריים. לא היו לי קשיים חברתיים. כמובן, לא היו לי סקייטים, ולא אפנים, אבל זה היה גם בגלל מצבנו הכלכלי.

הקהילה היהודית בקליבלנד היתה גדולה ומאורגנת. היו לה יותר מעתון אחד ביידיש. אצלנו בבית קראו את העתון הציוני אך אבא היה "מגניב" הביתה בשבתות את העתון הסו-ציאליסטי. קבלנו גם עתון ציוני באנגלית. הכל היה בקהילה היהודית: סוציאליסטים, קומוניסטים, ציונים, יידישיסטים. כשהייתי בקן הייתי יושבת ראש של תנועות הנוער הציוניות השמאליות. בבית הספר בו למדה אחותי 90% היו יהודים. בחגים היהודיים היו הכיתות כמעט ריקות. אני למדתי באוכלוסיה מגוונת מאד: צ'כים, איטלקים שחורים. הייתי תלמידה טובה כי ידעתי איך ללמוד ואם השגתי ציונים טובים- זה היה הודות למאמצים שהשקעתי. בחטיבת הבינים עבדתי בעתון בית הספר שיצא כל חודש במתכונת גדולה. גם בתיכון עבדתי בעתון של בית הספר. כל זה העסיק אותי מאד, נוסף ללימודים בבית במדרש למורים, כאשר הנסיעה עצמה ערכה שעה בכל כיוון.

בתנועה

תחילה הייתי במרכז הקהילתי היהודי ואחר כך הייתי בתנועות נוער ציוניות שונות: "יהודה הצעיר", "אורדוניה", "פועלי ציון" "צעירים", "הבונים" (תנועת הנוער של מפא"י). אחר כך נפתח סניף של ה"שוה"צ ומשנת 34' הייתי רק בתנועה. ארגנו במיוחד תלמידים מבית במדרש למורים. השליח-מדריך היה שמואל בן צבי מעין השופט. אמא לא כל כך השלימה עם פעילותי בתנועה- לא מסיבות אידיאולוגיות אלא בגלל העובדה שהפעילות היתה על חשבון הלימודים. היא תמיד חזרה על המשפט: "ראית מה קרה לאבא". בכל זאת המשכתי ללמוד ולפעול בקן. ב-1939. בהיותי בת 21, נשלחתי להקים קן בניוארק, בניו ג'רזי. לכן נאלצתי לעזוב את הלימודים באוניברסיטה, לאחר שכבר למדתי

3 שנים בתכנית לא מלאה. אי אפשר היה לשלב את הכל: לימוד עברית, פעילות בתנועה, עבודה חלקית בספרייה של בית הספר. נוסף על כל זה גם לימדתי עברית על מנת לשלם את שכר הלימוד והוצאות שונות אחרות. למדתי באוניברסיטה מדעי החברה, פסיכולוגיה ולימודים כלליים. בזמן השליחות שלי בניוארק גרתי עם הוריה של שרה ו. (אטקין) ולאחר שהסתדרתי בעבודה בהוראת העברית היה לי כבר חדר משלי. הנסיעות לקן, לעבודה ולאוניברסיטה תפשו את רוב שעות היום. למדתי באוניברסיטה עם נערים צעירים שזה עתה סיימו תיכון. איכשהו הצלחתי לסגל לעצמי שיטת לימוד, שאיפשרה לי להתקדם בלימודים על אף התנאים הקשים.

בחוות ההכשרה

עם פרוץ המלחמה פסקה העליה ארצה. חברי קבוץ עליה ג' (שאליו השתייכתי) הקימו קומונה עירונית בניו יורק. משם יצאתי לחוות ההכשרה בהייטסטאון ושהייתי שם כשנה. זאת היתה תקופה יפה מאד בחיי. איש לא יכין את תחושת הנצחון שחשתי כאשר הצלחתי להתגבר על כל הקשיים, ומה זה היה בשבילי לטפס על סולם לתקן משהו על גג האורווה, או לטפס על משאית. כל זה היה נצחון אישי שלי. הייתי סדרנית עבודה, למדתי לנהוג ועבדתי במכונת ריתוך חשמלי במפעל הקטן בחוות ההכשרה.

ושוב בשליחות

בתום שנה בחוות ההכשרה יצאתי בשליחות התנועה למונטריאול שבקנדה. בגלל המלחמה לא הורשו השליחים מהארץ לעבור את הגבול לקנדה. הקן, שמנה פעם 400 חניכים, כמעט התפורר. היה משבר גם בתוך חברי קבוץ ג': היו חברים שעברו למפלגה הקומוניסטית, כאנטי-פשיסטים, וחלק עזב את הקן מסיבות שונות. הצטרכתי לשקם את הקן אך לא נשאר מדריכים מנוסים. בהיותי בקליבלנד למדתי כיצד צריך לפעול מדריך קבוצה בלי להתבלט. קראתי על כך בספרים שונים וניסיתי להעביר מידע זה לקבוצת מדריכים. נוסף על כך ארגנתי קומונה עירונית של קבוץ עליה ד' (היום בעין דור). עיקר עבודתי היתה עם המדריכים. ישבתי עם כל אחד מהם ועזרתי להם לארגן תכנית עבודה: איך להפעיל את החניכים ואיך לגלות את ה"מנהיג", שדרכו אפשר להעביר את הרעיונות. ארגנתי מחנה קיץ (בלי להפסיד כסף!): המחנה היה נקי, מאורגן ומסודר. כנראה, לומדים הכל, כשצריך! קבלתי רשות לשבת בספרייה של האוניברסיטה ולחפש כל חומר, שהייתי זקוק לו. למשל, למדתי איך הצבא מארגן את הסניטציה במחנות שלו, איך לשמר מזון ולבשל בכמויות גדולות. היינו אחראים על ילדים צעירים וזאת היתה אחריות כבדה מאד. במונטריאול נאלצתי לעבוד לקיומי: לימדתי עברית ב"מפגל" רפורמי וגם נתתי שיעורים פרטיים. בזמן המלחמה ניהלה התנועה מאבק קשה עם התנועה הציונית המבוגרת, שהתנגדה לחלוציות. הם פחדו להזכיר את המילה "עליה". לכן, אמרו "הבונינים" ארגננו את ארגון "החלוץ" ותחת גג זה את כל תנועות הנוער הציוניות. כינסנו סמינר בבית של קבוץ ד' ושם החלטנו החלטות שונות. הסמינר התחלק לחוגים ובכלל חוגהיה חבר שלנו שהשתדל להעביר את החלטות, שהיינו מעוניינים בהם. כך קבלנו תמיכה מכל התנועות

לדרך של החלוציות.

כשהסתדרתי בעבודה התחלתי ללמוד גם ב"אורט". למה? עם התחלת המלחמה נפתחו הרבה בתי ספר של אורט בקנדה, כהכנה להקמת בתי חרושת למוצרי מתכת שישרתו את המאמץ המלחמתי. למדתי עבודות שונות במתכת, שירטוט ועבודה לפי שירטוט. עבדתי על רוולור ומכונות אחרות. הייתי מוכנה לעבוד בכל עבודה אבל לא הסכמתי לקבל מטאטא ביד משום שהייתי הבחורה היחידה בכיתה. כאשר הגעתי לקבוץ ג' בראשון ביקשתי לעבוד במסגריה, אך נאמר לי שבחורים רבים מחכים בתור, ובינתיים שכחתי כל מה שלמדתי. כאשר חזרתי לבניו יורק הייתי אחראית למספר סניפים של "החלוץ": נסעתי לקליבלנד, בוסטון ופילדלפיה. ארגנתי סמינר של כמה ימים בהשתתפות כל תנועות הנוער. הוזמנתי גם לראיון ברדיו לקראת הועידה, שהיתה צריכה להתקיים. ערב הועידה בא אלי רב אחד מהקהילה לראות את הבחורה שדיברה על ציונות, חלוציות ולימוד עברית. המשכתי ללמוד כל זמן שיכולתי, ובכל מקום שיכולתי, בערבים ובכל שעה פנויה.

מתי נפגשת עם יוסף?

נפגשתי עם יוסף כאשר היינו בחוות ההכשרה בהייסטטאון. כמו רוב הבחורים היא גוייס לצבא בזמן המלחמה ושירת בחיל האויר. הוא היה נווט ומפעיל רדאר (מכ"ם) במטוס קרב ללוחמה בלילה. לאחר שנתיים של פעולה באירופה הוחזר הביתה למנוחה. אח"כ היה מורה לראדאר בקליפורניה בבית ספר לקצינים. זה היה ב-44'. ההורים שלי הכירו את יוסף כאשר התחלתי להפגש אתו, אבל כשטלפנתי להם להודיע שהתחתנו - הם התפלאו מאד. התחתנו - יותר נכון - נרשמנו אצל שופט שלום בעיירה ששם יוסף היה מוצב. הסברתי להורים, שאני בהריון, אנחנו מתכוונים לעליה והתחתנו בכדי למנוע בעיות עם רישום התינוק בפספורט שלנו. כשנורית נולדה המלחמה כבר הסתיימה ויוסף השתחרר. נורית נולדה בספטמבר 45'. עברנו את תקופת ההריון בבית של קבוץ ג' בניו יורק. היו עוד שתי חברות בהריון באותה תקופה. הייתי אם הבית ואחראית למטבח. היו אז כ-20 חברים בבית. כאשר נודע לאמי שאני מבשלת להם היא אמרה: "אוי ואבוי לחברים", כי בבית אף פעם לא בשלתי.

עלינו ארצה ביוני 46' ונורית היתה כבר בת 9 חדשים.

הגעתם עם תינוקת לחצר הקטנה והצפופה של קבוץ ג'. איך היה המפגש?

נורית היתה הראשונה שהגיעה מבית הקבוץ בניו יורק לקבוץ בראשון (ז.א. התינוק הראשון). לא היינו העולים הראשונים של קבוץ ג' אמריקאי אבל היינו הראשונים להיפגש עם הגישות החינוכיות שהיו אז מקובלות בבית התינוקות. בארה"ב, כאשר נולדו התינוקות הראשונים הלכנו לספריה והוצאנו את הספרות החדשה ביותר. השתדלנו ליישם מה שלמדנו למציאות הקבוצית. הקמנו חדר ילדים, בחרנו מטפלות וההורים יצאו לעבודה. כאשר הגענו ארצה חשבנו, שנוכל ליישם את כל הדברים היפים, שקראנו עליהם, אבל הגישות שלנו לא התקבלו כמתקדמות, אלא כ"בורגניות". לאט לאט הגישה שלנו התקבלה אבל רק אחרי תקופה ארוכה של סבל.

לדוגמה-נורית(בניו יורק)היתה מקבלת בקבוק חלב למיטה(בלילה), מוצצת וכך נרדמת. בקבוץ ג' ברשל"צ זה לא היה מקובל והיא בכתה הרבה בלילות. פעם הייתי במושבה ברשל"צ ומשם שמעתי את הבכי שלה. חזרתי הביתה ו"חטאתי חטא" גדול. הוצאתי אותה מהמיטה ויצאתי אתה לחצר. הבכי נמשך כמעט שעה עד אשר נרגעה, וכל זה לעיני כל הקבוץ. לאחר זאת פניתי למטפלת ואמרתי: "אני אינני מטפלת מדופלמת, אבל אני אלא. אנחנו הגענו ארצה לקבוץ ורוצים להשאר כאן. אבל כאשר הבת שלי בוכה, סימן שמהו מפריע לה. אין לה שפת אחרת. היא רגילה, שכאשר היא בוכה המטפלת באה אליה. אם המטפלת לא תבוא-אני אבוא. אינני מוכנה לשמוע אותה בוכה."

בהיותי בו' חינוך(כמשקיפה) הכינו אז צעצועים ליום הילד. התחננתי שיכינו משהו לשים במיטות של התינוקות, לפחות מגיל חצי שנה. אך לא הסכימו. היו לנו מאבקים על כל דבר שלא נראה לנו. למשל, כשהייתי שומרת לילה חזרו הביתה שני תינוקות מבית היולדות. תינוק התעורר ורצה לאכול אבל לא הייתי רשאית להעיר את האם: התינוק צריך לחכות עד הבוקר. הלכתי להעיר את המטפלת אך לא הסכימה לבוא. טענתי, שבבית היולדות היו התינוקות רגילים לאכול ב-0400, והם נמצאים בבית התינוקות שלנו רק מספר ימים. טענותי לא עזרו לי: התינוק צריך להתרגל לסדר יום חדש. הודעת, שאם אמשיך לשמור אני אעיר את המטפלת בארבע בבוקר אם התינוק יתעורר בשעה זו.

לאט לאט השתנו הדברים אבל זה היה תהליך ארוך וקשה. בינתיים נעשה יותר קל כי התחילו להבין אותנו. גם בארץ, בכלל, התחילו לדבר על השינויים שחלו בתחום הטיפול בתינוקות. בסוף מלחמת השיחרור, כשהיינו עדין בפינוי בחולון חזרה יעל מכנס של מטפלות בתינוקות. שם שמעה הרצאות של רופאים שזה עתה חזרו מארה"ב. סיפרו על חידושים שונים ועל אמרה, שעבורנו דברים אלה כבר לא חדשים. זה היה סימן, שהדברים שלנו נקלטו.

קליטת בקבוץ לא היתה פשוטה: שנים רבות חפשתי מקום עבודה מתאים. היו סיבות רבות שמנעו ממני להיות פעילה, גם כאשר- מבחינתי האישית- הייתי מוכנה לכך. בתנועה בחו"ל הייתי רגילה להיות במרכז העשייה והפעילות. בקבוץ אף פעם לא הגעתי למעמד הזה. לאט אבדתי את הכושר והרצון. מבחינה חברתית ואידיאו= לוגית לא היו לי בעיות קליטה אבל לא הגעתי לאותה הפעילות והמקום שהיו לי בתנועה. שם הרגשתי שהאצבעות שלי נוגעות בכל דבר ושאני בתוך העשייה.. כאן לא הגעתי לזה פרט לשלוש שנים שפעלתי בהנהגה העלינה של השוה"צ במדור לדוברי אנגלית. אלה היו שנים שהשפיעו עלי מאד.. הם קשרו אותי לתנועה. קבלתי תמונה יותר בהירה על הנעשה בתנועה העולמית ובקבוץ הארצי. כל זה היה בשנים'54-'56.

נפגשתי עם חברים רבים, השתתפתי בדיוני הועד הפועל, חשתי שוב את התנועה. זה לא היה קל כי לא היה לי רכב ולא היה לי חדר בעיר. הבנות היו עדין צעירות מאד. לעתים התלבטתי קשות אם לחזור הביתה או להשאר לישיבה. אלה לא היו התנאים של פעיל היום. למרות כל אלה, זאת היתה תקופה חשובה מאד בחיי.

צב אורני

הורי הגיעו מפולין לצרפת לאחר מלחמת העולם הראשונה בעקבות בני משפחתו של אבא. . אני ואחי (הצעיר ממני בשנה) נולדנו בפריז ב-27' ו-28'. חיינו בפריז עד 41' ועם פלישת הגרמנים לצרפת עברנו לכפר קטן ליד פריז. שם, כנראה, הלשינו עלינו לגרמנים. המשטרה הצרפתית עצרה אותנו והושיבו אותנו בבית הסוהר. כעבור מספר ימים שחררו אותי ואחי- כנתינים צרפתיים-אך את הורי השאירו בבית הסוהר, ומאז לא ראינו אותם יותר. כנראה ניספו באושוויץ: אותו האושוויץ, שבקרבתה חיו הורי בהיותם בפולין. כמעט כל בני המשפחה שלנו ניספו באושוויץ.

מבית הסוהר חזרנו לבית שלנו. אבל הוא היה נעול. עליתי על הגג ודרכו הוצאתי מספר חפצים. חלק לקחנו אתנו וחלק נתנו לכפריים. (הם אף פעם לא החזירו לנו דבר) משם נסענו לדודה שלנו (אחותו של אבא) בפריז. היא לא נראתה כיהודיה ולא גילתה את זהותה. למעשה- היא הצילה אותנו, אבל, בכל זאת, חששה, שיגלו אותנו. היה לה בן בגילי והחליטה לשלוח את שלושתנו לדרום צרפת. עד היום אינני מבין איך העיזה לעשות כך.

היא נתנה לנו קצת כסף לנסיעה ברכבת בכדי להגיע לצרפתי שתמורת כסף היה מבריח יהודים לדרום צרפת. הגענו למקום המוסכם אך איש לא חיכה לנו. היה לילה ולא ידענו לאן ללכת. הסתובבנו בתוך היער וחפשנו מקום ללון. בקרבת מקום היתה עמדה של גרמנים. הסתתרנו... לבן דודי היה שיעור מעורר במזודה שלו. הוא התחיל לצלצל ובגלל זה נת- פשו שלושתנו.

התחילו לחקור אותנו וטעננו שאנחנו לא יהודים. הם בדקו אותנו ולא היה קשה לגלות שאנו יהודים. הושיבו אותנו בבית הסוהר. בדרך כלל התיחסו אלינו לא רע. כמובן, קצת הרביצו... כעבור שבוע הביאו אותנו לקצין, שאמר לנו: "החלטתי להחזיר אתכם לפריז, אך אם תחזרו שוב הנה נוריד לכם את הראש". עד היום אינני מבין למה שחרר אותנו. אולי לא היה ס.ס. אולי היה לו מניע הומניטרי. אינני יודע והייתי מאד רוצה לפגוש אותו פעם.

חזרנו לפריז לדודה. היא בררה למה לא חיכה לנו המבריח. אינני מבין את האומץ שלה: הרי אתנו היה גם הבן שלה. יצאנו שוב והפעם חיכה לנו המבריח בבית ליד נהר. בכדי לעבור לדרום צרפת היינו צריכים לעבור ליד גשר שמסביבו היו גרמנים. היה לילה וזרקאורים האירו סביב הגשר. הלכנו עם המבריח בתוך הנהר מאחורי הזרקורים. את אחי, שהיה קטן ממני, הוא נשא על כתפיו וכך הגענו לדרום צרפת לאיזה כפר. המבריח הכניס אותנו לבית של איכר ובזה סיים את תפקידו. האכילו אותנו מרק חם- המרק הטעים ביותר שטעמתי אי-פעם!

מהבית הזה הגענו לטולוז ששם היו לנו קרובי משפחה, שאת כתובתם קבלנו מהדודה בפריז. זה היה סיכון גדול אך סיכון מחושב, כפי שהתברר אחר כך.

בטלוז היינו כחודש עד אשר הגיעה הדודה מפריז (אמו של הנער שהיה אתנו) ואחריה הגיע גם הדוד. הדודה הכניסה את שלושתנו לפנימיה נוצרית כ-30 ק"מ מטלוז. זה היה מעין מנזר שבו הנזירים היו המורים. למדנו מגוון של מקצועות אך לא ניסו להטיף לנו הטפות דתיות. אחר כך התברר לי שהיו שם עוד נערים יהודיים אך הדבר נשמר בסוד. היינו שם כשנתיים, עד '44.

היו לכם קשרים עם הדודים?

כן. היינו הולכים לבקר אותם. אחי ואני בקרנו מעט אח בן הדוד ביקר את הוריו כמעט יום יום. הפעם האחרונה שביקר אצלם אביו לא היה בבית. הגיעו גרמנים לבית ושאלו איפה הדוד וכאשר התברר שאיננו- הוציאו את בן-דודי החוצה ורצחו אותו. בפנימיה ידעו שהוא נרצח אבל לא דברו על זה.

בסוף המלחמה חזרנו, אחי ואני, עם הדודים לפריז ונשארנו לגור אצלם. לאחר הרצח הנורא של בן דודי הדודה כמעט אבדה את שפיותה. היא האשימה את הדוד במה שקרה. היא היתה רדופה פחדים והאזירה בבית היה קשה מאד. היא הציעה לנו ללמוד מקצוע והכ- ניסה את שנינו לביתספר מקצועי לעיבוד פרוות. זה היה אז מקצוע מאד מקובל אצל יהודים. למדנו שנה וקיבלנו תמיכה ממשלתית.

לא אהבתי את המקצוע הזה. בערבים למדתי בקורסים שונים וגמרתי בגרות. למעשה, אני אוטודידקט בכל השטחים אבל תמיד ידעתי, שהכיוון שלי היא אמנות, ציור. המשכתי לעבוד במקצוע הפרוונות כשנתיים לפרנסתי. (אחי התפרנס טוב ממני והמשיך לעבוד במקצוע עד סוף ימיו. הוא נפטר לפני מספר שנים ממחלה קשה.) המשכתי ללמוד בערבים, עסקתי הרבה בספורט. הצטרפתי ל"מכבי" וב-'49 הציעו לי להיות מדריך ספורט. באותה תקופה הגיע שליח מה"נוער הציוני" מהארץ והתחלתי להתעניין בנעשה בארץ.

להוריך היה קשר כלשהו לציונות?

בכלל לא. ידענו, כמוכן, שאנו יהודים אבל לא היה לנו כל קשר לדת, למסורת. הורי אפילו לא הלכו לבית הכנסת ביום כיפור. ב"נוער הציוני" הציעו לי ולאחי לצאת למחנה קיץ לחודש וחצי וכך עשינו. אני המשכתי בקשר אתם אך את אחי זה לא עניין. הייתי בקבוצה של 10 נערים שנשלחו להכשרה בארץ על מנת לחזור לצרפת כמדריכים. בזה נפרדו הדרכים ביני לבין אחי. גם כשעליתי ארצה, הגעתי לקבוץ והקמתי משפחה- הוא אף פעם היה מוכן לבוא ולבקר אצלי. אני בקרתי אותו בצרפת.

נחזור לקורס ההדרכה בארץ: זה היה בקיץ '50 בקבוץ "ניצנים". בסיום ההכשרה חזרתי לצרפת ונסעתי ממקום למקום להקים סניפים של "הנוער הציוני". בערבים שוב למדתי בקורסים שונים, כגון, פסיכולוגיה והתענינתי באמנות.

איך הגעת ל"השומר הצעיר"?

התענינתי בכל מה שנעשה בארץ: קראתי, שמעתי והיו לי נטיות שמאליות- קרובלדעות של הקומוניסטים. הרגשתי שאינני שייך לציונים הכלליים (הנוער הציוני). בינתיים

שלחו אותי כמדריך להכשרה של "הנוער הציוני". זאת היתה חוזה גדולה ליד פריז. שם בקלטו נערים פליטים מצפון אפריקה. הגיע אליהם שליח מהארץ אבל אני הגעתי לפניו והייתי מנהל החוזה. לאחר שהוא הגיע- הייתי סגנו. הקמנו גרעיני הכשרה לעליה לארץ. גם אני חשבתי כבר על העליה. מאז שחזרתי מ"ניצנים" ידעתי שאשוב לארץ. לכן, כאשר שמעתי על גרעין עליה של השובה"צ החלטתי להצטרף אליהם. כבר ידעתי שאני קרוב אליהם בדעותי. (בגרעין הזה היו דובקא, דויד בר, אסתר, אילנה פ., דב פ. ועוד.)

ב-52' עלינו ארצה לקבוץ "דליה". שם שהינו כחצי שנה ואחר כך עברנו לחצור.
זאת היתה תקופה יפה בחיי. אהבתי את חצור והחברים. בגרעין שלנו היה ויכוח קשה: הרוב רצה להקים קבוץ צעיר עצמאי. אני הייתי בין המעטים שרצו להשלים את חצור. אילו הגרעין היה מחליט על הקמת קבוץ עצמאי אני חושב שהייתי נשאר כאן. עבדתי בעבודות שונות, כגון, שטיפת כלים ולמדתי עברית בעזרת פתקאות שהחזקתי לידי בזמן העבודה. עבדתי הרבה שנים בגינות נוי עם טובה ז"ל ומאד אהבתי את העבודה הזאת. עבדתי גם בפרדס. המשכתי בציור אך פעילות בספורט לאט לאט הפסקתי. למדתי יום בשבוע אצל פסל בגבעתיים. גם בהיותי בדליה ציירתי. הושפעתי מאישיותו של חבר הקבוץ והאמן שלמה מאיר. הושפעתי מנוף הארץ, טיילתי הרבה וציירתי ציורים בצבע. (מאלה נשארו רק צילומים). התחלתי להרגיש, שהאמנות תופסת את החלק החשוב ביותר בחיי.

איך אתה מגדיר את עצמך-צייר, פסל?

ראשית כל- "אמן" וכאמן אני מבטא את עצמי בדרכים שונות. כל תקופה שונה מקודמתה. אבל יש חוט מקשר. לדוגמה: יצירות הקשורות בשמש. עשיתי דגמים, שקראתי להם "מקדש לשמש". הם היו צריכים להיות פסלים גדולים אבל לא היה באפשרותי לבצע אותם. צלמתי אותם והצגתי את הצילומים. הושפעתי מהאמנות המצרית, שתמיד משכה אותי. השמש כסמל מלווה את יצירותי עד היום, אם כי בדרך יותר מתוחכמת. בתל אביב מוצג פסל גדול שלי במבטא מוטיב זה. השמש מופיעה בואריאציות שונות בציור ובפיסול שלי.

מתי התחלת לעסוק באמנות? רכשת? ירשת?

נולדתי עם זה. אני זוכר בבית הורי שהיו תלויים בחדר שלי פורטרטים גדולים בצבעי שמן- דיוקנאות של בני משפחה שסבי צייר עוד בפולין. יכול להיות, שהושפעתי מהם. להורי לא היתה זיקה לאמנות. הם עבדו כל הזמן: עסקו במסחר. הם רצו שאלמד לנגן בכינור אך אני סרבת. ...אהבתי לצייר. בגיל 9-10 כבר ציירתי מבלי ללמוד ציור.

איך השתלב הפעילות האמנותית שלך עם חייך בקבוץ?

עד שנות השבעים המוקדמות הבינו חברי הקבוץ מה אני עושה. אחר כך חל מפנה בדרכי באמנות והתחילה אי הבנה ממושכת ביני לבין חברים בקבוץ. האירוע שמסמל כיוון אחר ביצירתי היה "התערוכה על הדשא" ב-71'. פזרתי על הדשא את כל היצירות שלי ולא הסברתי דבר. רצייתי שאנשים יבואו, יראו, יתרשמו ויעשו כל מב שעולה על דעתם. מי שירצה לקחת דבר מה-שיקח. לפעמים כשאני מבקר בחדרי חברים אני מוצא משהו מאד. הכוונה היתה להפגיש את החברים עם כל החומר התרבותי-אמנותי שהיה בידי, עם כל פרי יצירתי, לחשוף את הכל לשמש, לרוח לסביבה הטבעית. ולראות מה יקרה. אחר כך

עליתי על גג חדר האוכל וצילמתי את כל האירוע. כאן התחיל השלב של האמנות המושגית.
מה היתה תגובת הסביבה?

היצירות התפזרו על הדשא. חלק נלקח, חלק 'חלף עם הרוח'. נוצר מצב קשה ביני לבין הקבוץ כי לא הצלחתי להסביר את עצמי.

מבחינתי המעשה היה נכון. הרעיונות שלי נכנסו לתולדות האמנות בארץ. כבר יודעים מהי 'אמנות מושגית' אבל אז הייתי עדין בשלב החיפושים. הרעיון היה לי יותר חשוב מהחומר. זה היה קיצוני. היום הרעיון והחומר משתלבים. הרעיון והעשייה קשורים זה בזה. הקבוץ לא ראה בזה אמנות. חשבו: אם אני לא עוסק באמנות מדוע אני לוקח ימים לכך. איש לא אמר לי זאת אך הרגשתי שחושבים כך. בתקופה זו ניסיתי להסביר. כתבתי ב"על התל", היו ויכוחים רבים אך לא הצלחתי לשכנע.
השאלה היתה: האם אקט של מחאה, התרסה או הפגנה זאת אמנות?

זה היה שלב מסויים באמנות. לא הייתי מנותק מהנעשה בארץ ובעולם בתחום האמנות הייתי בין הראשונים בזרם הזה. היום אני עוסק במוח האנושי. זה מתבטא בסדרה של ציורים (בצבעי כסף וזהב), ציורים אסתטיים מאד בשם: "פרחי מח". עכשו שמתי לב שיש מושג כזה בספרות הרפואית להגדרת בעיה בתפקוד המוח.

מה קרה ללכתך בעקבות השמש?

עסקתי בקולטי שמש (כמו בפסל בתל אביב). בנוסף לכך עסקתי גם בכספות של 'אמן', שאני רואה בהן מוזיאון זעיר שאפשר לשמר בו דברים שונים כמו במח. אני ממשיך לעסוק ב"מוזיאון המוזיאונים" וכותב טקסטים שונים.

אני מבינה שאתה משולב כיום בהרבה תחומי חיים של האמנות בארץ. מה בקשר לקבוץ?

חשבתי לתקופה מסויימת, שאהיה פעיל בקבוץ, בוועדות, בשיחת הקבוץ. אבל הרגשתי שאינני מסוגל לשלב את הדברים. הייתי חייב לבחור. בחרתי באמנות. אני, כמובן, קשור בפשית עם הקבוץ, מתעניין בנעשה ואוהב את המקום והאנשים. אני משתזל לתרום לחיי התרבות והאמנות ולעזור לפעילים בשטח הזה.
הקבוץ היום שונה ממה שידענו פעם.

למרות הכל אינני מרגיש הרגשת החמצה על אשר אני כאן. אני חושב שאנו חיים בתקופה מענינת מאד ועברתי כאן תקופה חשובה מאד בחיי. אינני יודע מה יהיה עתיד הקבוץ. זה יהיה, כנראה, משהו אחר לגמרי.

רחל אלינגר

נולדתי ב-1919 בגרמניה בכפר ליד המבורג.

אבא היה רופא והגיע לכפר כי הוא חוייב לעשות סטז' בכפר שלא היה להם רופא. חייבנו שם כ-8 שנים ובתום התקופה הזו עברנו לברלין. (אמא עבדה כאסיסטנטית לאבא) היינו שני ילדים במשפחה: אחי מבוגר ממני בארבע שנים (והיום חבר כפר מנחם) את ההורים של אמא אינני זוכרת כל כך: אביה היה אדם דתי. היה לו בית כנסת משלו והיה שם גם החזן. הוריו של אבי חיו בפרוסיה וכאשר עברנו לברלין אבי הצטרף אלינו. מילדותה של אמא אני יודעת סיפור, שהיא מעולם לא התגברה עליו: היו 5 ילדים במשפחה, משפחה שחיה במצוקה כלכלית קשה; ממש לא היה להם מה לאכול. לאמה היתה אחות עשירה בברלין שלא היו לה ילדים. לכן, נמסרה אמי בהיותה ילדה קטנה לדודים בברלין. היא גדלה כבת שלהם, לא חסר לה דברהם העניקו לה מכל טוב והיתה רשומה בבית הספר בשם משפחת הדודים. אמא לא יכלה לסלוח להוריה, שהוציאו אותה מהבית. היא היתה נערה יפה ואינטליגנטית. עם אבא היא נפגשה כאשר אבא למד רפואה בברלין. אחרי הסטז' בכפר הוא התמחה כרופא למחלות רגלים ובזה עבד כל השנים בברלין.

כאשר הורי חיו יחד (בשלב מסויים נפרדו) לא היה בבית שום סממן של מסורת יהודית. אמא, אמנם, הדליקה נרות בשבת אך לא ידעה על קדומה של שפת היידיש. אבא היה "סלון ציוני" אבל בחיי יום לא היה לו קשר ליהדות. היו לי חברות יהדות ולא-יהודיות. התקשרנו באופן מקרי מבלי שהבדלתי ביניהן. אילולא היטלר היינו בודאי ממשיכים בחיים שלנו ללא קשר מיוחד ליהודים ויהדות.

ילדות; לימודים

הייתי בת 4 כאשר עברנו לברלין. למדתי שם בבית ספר יסודי כללי, ובהמשך עברתי לבית ספר פרטי. אבא מאד החשיב את רמת הלימודים וכאשר בית הספר בו למדתי לא מצא חן בעיניו הוציא אותי משם והעביר אותי לבית ספר פרטי. אחר כך למדתי בתיכון כשלוש שנים לפני הבגרות. זה היה ב-1933 עם התחלת עליית הנאצים לשלטון. אבי היה מספיק חכם להבין, שלא ישאירו ילדים יהודיים בבתי הספר. היו, אמנם, יהודים שלא הבינו, או לא האמינו, .. כאמור, אבא הבין מה שעומד להתרחש. הוא הוציא אותי מבית הספר בו למדתי והפגיש אותי עם זוג צעיר, שרצו לפתוח פנימיה בשוודיה. הם מאד מצאו חן בעיני והסכמתי לעבור אתם לשוודיה. (יש לי עם אשה זו קשר עד היום). למדתי שם שנה וחצי ושנה וחצי לפני הסיום חזרתי לגרמניה. המשכתי חצי שנה בבית ספר יהודי ^{בברלין} בהכשרה של רחה פרייר לקראת העלייה לארץ, כי אבא החליט כבר אז להוציא אותי מגרמניה. הגענו כבר לשנת 1936.

הורי נפרדו כאשר הייתי בת עשר וסבלתי מזה מאד. אמא התקשרה עם גרמני נוצרי שהיה פקיד גבה במפעל I.G. FARBE, אחי ואני נשארנו עם אבא לפי צו בית המשפט. לבעלה השני של אמא היו שני בנים בוגרים ששירתו ב.ס.ס. בגלל זה ניתק אביהם את הקשר עמם. הוא היה כן אדם בלתי רגיל. הוא אמר, שהוא לא מסוגל ללכת עם הזרם של גרמניה הנאצית, לכן יזם את עזיבת גרמניה יחד עם אמא והגיעו ארצה, תחילה כתיירים, לגן שמואל.

בארץ

אני עליתי ארצה במסגרת עליית הנער, אחרי ההכשרה של רחה פרייער, והגענו לגן שמואל. היינו 31 נערים ונערות והחבר בולק קבל אותנו. היו לנו מדייכים טובים מאד ואני הייתי קשורה מאד לבולק. בגן שמואל היינו שנתיים. היו לנו הרבה בעיות, בעיקר אצל אלה שלא זכו בילדותם לחיים של רווחה. היתר, שבאו מהמעמד הבינוני ומעלה הסתגלו טוב, ואני הייתי בין אלה. מחסור באוכל אובגדיים לא הווה עבורנו בעיה. באנו עם הרבה מרץ, השכלה, כוונות לעבוד ולקבל את התרבות הישראלית ושפת העברית. (הגעגועים לספרות גרמנית, לשירה, וכו' באו הרבה יותר מאוחר). בתקופה זו קבלנו הכל בהתלהבות.

נחזור קצת אחורנית:

כשהייתי בת 12 התחתן אבא עם אשה שבאה מפולין. היא הכניסה לבית קצת סממנים של מסורת יהודית. היא היתה מבית מסורתית, גננת ואשה תרבותית.

הופעת הסממנים המסורתיים בבית הביאו למפנה בהזדהות שלך עם ערכי היהדות?
אינני חושבת כך. אולי מראה הבית קצת שונה, אבל הייתי מעט בבית כי נשלחתי לפנימיות. לא כל כך קבלתי הופעת אשה בבית במקום אמא לכן מכאן לא היה יכול לבוא הזדהות יתר. המפנה חל בארץ לכאן הגעתי מבלי שהיה לי קשר כלשהי עם המסורת. בחברת הנער בגן שמואל ספגתי את החג היהודי: השירה והמוזיקה הישראלים. אהבתי את שירי השבת וחג. שרתי וניגנתי אותם וזה העביר אלי בצורה העמוקה ביותר את המסר היהודי.

הכשרון המוזיקלי שלך בא לך מאמא?

כאשר למדתי בבית הספר בגרמניה ארגנו קבוצות של ילדים מוכשרים מבחינה מוזיקלית ואלה נשלחו ללמוד בקונסרבטוריום. הנטיה המוזיקלית באה לי בלי שום ספק ממשפח-תה של אמא. סבא היה חזן, אמא שרה יפה מאד. בבית שלנו היו מתאספים זמרים והיה גם פסנתרן מלווה. אבא לא היה מוזיקלי אבל מעניין, שכאשר התחתן שנית שוב חזרה המוזיקה לבית שלנו כי אשתו השניה היתה גם פסנתרנית.

אחי, אבא ואשתו הגיעו ארצה אחרי, בערך באותו הזמן. הם גרו בתל אביב ברחוב בן יבודה בקצה השני של אותו הרחוב שבו גרה אמא עם בעלה, אך הם לא נפגשו. אבא המשיך לעבוד כרופא. הוא טיפל ברבה בערבים בשייך מוניס. ערך ביקורי בית וריפא אותם. הם מאד העריכו אותו, הוזמן לחינגות והיה בעיניהם כמעט כרופא אליל. בגיל 56 טבע בים. (הייתי אז בחיפה יחד עם חברי קבוץ ג' - עבדנו ב"דפיקת" ארגזים, כאשר הגיע אלי הידיעה על מותו.)

על אמא ובעלה

כאמור, הגיעו לגן שמואל כאשר אני הייתי שם בחברת הנוער. חברי הקבוץ מאד התר-
שמו ממנו. הוא רצה להקים מפעל להפיכת אשפה לזבל אורגני. בינתיים אספו האנגלים
את כל הגרמנים למחנה בולהלמה לבדוק אם אין ביניהם משתפי פעולה עם הנאצים. כולם
שוחררו אבל פאול, בעלה של אמא, חלה באופן מסתורי וכעבור זמן קצר-מת. אנז חשבנו
שהורעל על ידי מישהו, שידע על התנגדותו למשטר הנאצי או מתוך חשש שיחשוף סודות
מקצועיים מהמפעלים בו עבד בגרמניה. פנו אליו מספר פעמים משם שיחזור אך הוא כתב
להם, שלגרמניה זאת הוא לא יחזור לעולם. הוא הובא לבי"ח דג'ני כי היה ברור שבית
חולים יהודי לא יקבל גרמני נוצרי. ישבנו על ידו עד אשר נפטר. הוא כל הזמן היה
ללא הכרה ולא יכולנו לדעת ממנו דבר. הוא נקבר בגן שמואל כי ידענו שלא יסכימו
לקבור אותו בבית קברות יהודי. אמא לא השלימה עם מותו עד סוף ימיה. החיים בין-
הם היו ממש אידייליה והיא אף המשיכה לכתוב ביומנו.
(אחרי גן שמואל חיו בתל אביב. הוא התחיל בפרויקט מטעם עיריית תל אביב לנצל
את כל האשפה מהמזבלה בחיריה ולהפוך את הכל לזבל אורגני, אבל זה לא נמשך זמן רב
כי בינתיים נאסר על ידי האנגלים.)

אחרי גן שמואל

חברת הנוער שלי הקימה יחד עם חברי קן חיפה, חדרה, פתח תקוה וחברת נוער משריד
את קבוץ א"י ה'. באנו לפתח תקוה במקום קבוץ "אילון" והיינו שם שנתיים-שלוש.
עבדתי שם בגן הירוק:נסענו עם פרד עד פסי הרכבת כי מאחורי הפסים היתה לנו חלקה,
שעבדנו. סה"כ, מצבנו הכלכלי היה קשה מאד. היינו צריכים להתחרות עם הפועלים
הערביים בפרדסים והשכר היה נמוך מאד. לכן הוחלט שנעזוב את המקום ונשלם את קבוץ
"שריד". התנגדנו לרעיון הזה כי רצינו להקים קבוץ עצמאי ולא להשלים קבוץ ותיק.
אבל לא היתה לנו ברירה והלכנו ל"שריד".

האם הרגשתם יחס של כבוד לקבוץ שלכם מצד האוכלוסיה בפתח תקוה?

לא הרגשתי בזה, אך היתה לנו הרגשה, שאנו עושים מעשה חשוב. בעבודה היינו בידי
האיכרים והם התייחסו אלינו כמו אל הפועלים הערביים. דרשו תוצרת ונתנו שכר נמוך.
מעבר לזה לא התעניינו בנו. בקבוץ שלנו יצרנו הווי חיים שלנו. היתה שמחה ורומנ-
טיקה. עבדנו עם נוער, חברי השוה"צ. בקרנו בבתים שלהם ויצרנו קשרים עם הוריהם.
לא הרגשתי יחס של כבוד מצד האוכלוסיה הכללית או הפועלית. היה יחס אוהד מצד
אלה שממילא היו קרובים אלינו מבחינה רעיונית.

הייתי ב"שריד" רק זמן קצר ואח"כ גוייסתי ללהקה של הקבה"א על ידי
שולמית בת-דוד ("מיתה"). היא אספה חברים וחברות מהקיבוצים ונתנה לכל אחד קטע
להציג. במקרה נתנה לי משהו על כלב. (אני תמיד אהבתי כלבים, אך מיתה לא ידעה על
כך). אני כל כך הזדהיתי עם הסיפור ומיד התקבלתי ללהקה. הלהקה הזאת הכינה משהו
לקראת הבחירות להסתדרות. כאשר הופענו במושבות זרקו עלינו ביצים רקובות,

שם הכרתי את אלברט ובגללו הצטרפתי לקבוצת ג' ברשל"צ. שמחתי שאני עוברת לקבוצת צעיר אך היה לי חבל לעזוב את החברים שלי, החיים הפרטיים שלי לא הסתדרו כפי שחשבתי אך כאשר נפרדתי מאלברט בכל זאת נשארתי בקבוצת ג'. (לא רצינו להשלים קבוצת ותיק והנה ניתנה לי ההזדמנות להצטרף לקבוצת צעיר ועצמאי) עד היום אני שמחה שכר נפל בגורל. החברים שלי מהשלמת "שריד" הסתדרו יפה מאד שם ועד היום יש לי ידידים טובים שם.

בראשון

הגעתי בסוף 41' לקבוצת בראשון. עבדתי אצל איכר בגן ירק. עבדתי גם במשק בית וזה היה קשה מאד. פעם הצטרפתי לרחוץ אשה זקנה ולא ידעתי איך עושים אתזה. היו הרבה עבודות קשות ולא נעימות אבל בצענו אותם. עבדתי גם בפרדסים.

צבי אטקין שרכז את ו' התרבות שלח אותי לקורס של מנצחי מקהלות.

בראשון עבדתי גם די הרבה עם ילדים. הקבוצה הראשונה שלי היו ילדים שאחר כך נקראו "שיבולים". ב-46' כשעלתה הפלוגה הראשונה לחצור נשארתי עם הילדים בראשון. (בגלל העבודה עם ילדים לא הייתי בפלוגות בכית גן וגבולות). בבתי הילדים על הגבעה הייתי בין הראשונות. אהבתי מאד את העבודה עם ילדים. לפיכך בחולון לא הגעתי כי גוייסתי לצבא יחד עם האקורדיון שלי. נדדתי לכל פינות הארץ, כל הזמן במדים. נסעתי במשוריינים וניגנתי בבתי חולים. בזמן המלחמה כמעט ולא הייתי בבית ולא ידעתי מה נעשה שם. יום אחד באתי לבקר ואני רואה, שאין נפש חיה על פני השטח. לא ידעתי שהחברים חיים בבונקר. פתאום שמעתי קול בוקע באחת התעלות ויד מושיטה לי צלחת: "את רוצה מרק פירות?". זה כל כך הדהים אותי שנשארתי תקועה במקום, קראו לי להיכנס מהר לתעלה כי ראו במשקפת, שנורה פגז אלינו. נכנסתי לתעלה ושם סופר לי, שהילדים בחולון ושהיו הפגזות רבות. אני הייתי במשלטים ולא ידעתי מה קורה בחצור. חזרתי ברגל למחנה ומשם למקום שהצטרפתי להופיע ולנגן. הייתי מגוייסת הרבה זמן ואחרי המלחמה הייתי במילואים במחנה חצור.

מתי התחלת ללמד מוזיקה בכיתות היסוד?

קודם כל לקחתי שנת חופש. רציתי להכיר קצת את החיים בעיר. בתל אביב קבלתי דירה קטנה ללא תשלום. באותו העת עבדתי עם מקהלת גן שמואל וביליתי שם הרבה זמן. ב-1950 התחלתי ללמד מוזיקה בכיתות היסוד, אמנם, רק שעות ספורות כי היו מעט ילדים בגיל בית הספר. תחילה למדתי בלי ללמוד אח"כ למדתי שנה ב"ארנבים". כשחזרתי הביתה לימדתי גם במוסד החינוכי ב"נגבה". התנאים היו קשים מאד אבל רכשתי נסיון בהוראה. במשך הזמן לימדתי מכיתה ג' עד י"ב.

אחרי שנים בהוראה הפסקתי ללמד כי חשבתי, שמורה צריך לדעת מתי לרדת מהבמה". מ-1980 אני עובדת כמזכירה טכנית במוסד החינוכי "צפית", תמיד הייתי קשורה לפעילות התרבותית בקבוצת במסיבות וחגים.

את שואלת אם יותר קשה לאדם בודד בקבוצת- יותר מאשר בעיר? נכון. בעיר יכול אדם למצוא לו אפיקים, שאינם בקבוצת. אישית אינני חשה בבדידות. אני עסוקה מאד, יש לי שכנים טובים. למזלי מצב בריאותי טוב וזה מיקל מאד ומאפשר המשך הפעילות בשטחים רבים.

צו' צ'מן'

אני נזכר מדי פעם בסבא שלי מצד אמא. הוא היה מאד אהוב עלי: ידע איך לצחוק ולחייך לכל. אני זוכר איך הוא נהרג. הוא ירד במדרגות למרתף להביא פחם ונפל מהמדרגות. זאת היתה טראומה קשה בשבילי... הוא היה אומר לי: "אתה תהיה רבי". הוא היה מעמיד אותי על השלחן, נותן לי את הטלית שלו ונהנה לראות אותי כך. הסבים שלי מצד אמא באו מרוסיה בראשית המאה. לסבא היתה מתפרה. אמא ספרה לי שיום אחד הפועלים הכריזו על שביתה. הבנים של סבא היו צעירים והזדהו עם הפועלים ולכו הצטרפו לשביתה. (כל זה לפני שהגרו לארה"ב). המענין הוא, שאותם בנים כשהגיעו לארה"ב הקימו בית מלאכב ושם הפוטלים היו מנוצלים מאד. גם אצלם ארגנו הפוטלים שביתה. סבי עבד אצלם וגם הוא הצטרף לשביתה!

אבא וההורים שלו הגיעו מרוסיה בסוף המאה כשאבא היה בן שמונה. הוא למד בבית הספר העממי, ידע אנגלית; דיבר ממש כמו אמריקאי. בגיל 12 התחיל לעבוד בכדי לעזור בפרנסת המשפחה. היו לו שתי אחיות ושני אחים (הם למדו באוניברסיטה והוא נשאר פוטל פשוט).

משפחת אמי הגיעו לארה"ב בתחילת המאה ה-20 כשהיא היתה בת 12. היא לא הספיקה ללמוד אנגלית כי יצאה לעבודה בבית מלאכב. ב-1918 היא התחתנה עם אבא. הוא היה במקצועו גוזר בגדים ופעיל באיגוד המקצועי. כאמור, הוא ידע אנגלית, היה איכפניה והגיב ברגש ובתבונה. הפועלים בחרו בו כנציג שלהם, תחילה בועד העובדים ואחר כך באיגוד המקצועי הכללי. הוא היה מזכיר האיגוד המקצועי המאוחד של עובדי המחט כבוסטון בראשית שנות ה-20. הורי הקימו את משפחתם בבוסטון והמשפחה המורחבת התפזרה.

אני הבן הבכור (יליד 1920) אחי צעיר ממני ב-8 שנים. בעיני יהדות קשה להגדיר את הבית שלנו לפי ההגדות המקובלות. ביתנו היתה מסורתית מבחינה זו שחגגנו את רל החגים היהודיים. כשסתא עבר לגור אצלנו אמי שמרה על כשרות אך רק לכבוד הסבתא. אמי היתה אתיאיסטית מנועריה ועד יום מותה. גם כימיה האחרונים הקשים כאשר באתי לבקרה (פה בארץ) לפני חנכה והבאתי חנוכיה היא לא נתנה לי להדליק נרות ואמרה: "מספיה עם השטיות האלה". היא אף פעם האמינה במצוות המעשיות והטכסים. היא חגגה את החגים אך לא שמרה שבת. ביום כיפור לא צמנו אך הלכנו לבקר את סבא. בירכנו אותו והלכנו לשמוע את החזן בבית הכנסת.

גדלתי בבית של פועל, בית עם ערכים ציוניים-סוציאליסטיים. מילדותי אני זוכר את אבא קורא בעתון של האיגוד המקצועי, ואני זוכר את עצמי בגיל 4-5 מחזיק בידי את העתון של אבא. שם העיון היה "צדקה". הבית היה ללא מותרות. אבא סיפר הרבה סיפורים על המאבקים באיגוד המקצועי... היו אלה ימים של מאבקים רעיוניים בין הקומוניסטים והסוציאל-דמוקרטים על השליטה באיגוד המקצועי. הקומוניסטים ניסו להשחלט בכל הדרכים, גם באלימות. למטרה זו אפילו שכרו בריונים על

על מנת להשתלט על האירגון. אצל פועלי המחט (האיגוד של אבא) לא הצליחו. הוא, אמנם, קבל מכות גם מהבריונים וגם מעושי דברם של המעבידים. לבסוף הוא הוצא מהמזכירות של האיגוד ונשאר באופוזיציה עד שיצא לגימלאות.

יכדות ונעורים

למדתי בבית ספר ציבורי אך, בו בזמן. מגיל 5 למדתי בבית ספר עברי ("תלמוד תורה") בשעות אה"צ. אמא רצתה שאלמד יידיש וחקופת מה למדתי גם יידיש. הייתי חוזר מבית הספר הכללי בשעה שלש ובארבע הייתי הולך לתלמוד תורה עד שעה שבע. עם סיום הלימודים בבית הספר הזה למדתי במשך כ-8 שנים בתיכון עברי ובבית המדרש למורים עבריים עד 10 בערב. שם פגשתי והתיידדתי עם חברים מהשוה"צ.

איך זה שאמא אתיאיסטית ואבא סוציאליסט שלח אותי ללמוד עברית ויידיש?

אמא היתה חברה ב"פועלי ציון" (ארגון קרוב למפ"אי הישראלי) מגיל 14 והיתה שם פעילה מאד, ודרך הפעילות הזאת קירבה את אבא לציונות. היא דאגה שלא ידגול רק בסוציאליזם אלא גם בציונות. גם בחוגים אלה היה מאבק עם הקומוניסטים אבל שם ניצחו הציונים. אמא דאגה לחינוך היהודי שלי וללימוד העברית- גם לאחר הבר-מצוה (בדרך כלל היו מפסיקים הנערים ללמוד בתלמוד תורה לאחר הבר-צוה). אני דוקא נמשכתי ללימוד העברית וכך הגעתי לבית המדרש למורים. זה היה פרק חשוב מאד בחיי.

בתנועה

אמא דאגה גם לקשר אותי עם התנועה (השוה"צ). אמנם היא היתה חברה ב"פועלי ציון" אבל בשנות ה-30 כשהייתי בן 11 אמא חשבה שעלי להצטרף לתנועת נער והתנועה הציונית היחידה שהייתה אז בבוסטון הי השוה"צ. היא היתה "סוחבת" אותי לקן. אני הייתי ביישן מאד וכשהתחילו לרקוד אמרתי, שזה לא בשבילי. ספורט- אהבתי אבל שירה ורי- קודים לא משכו אותי.

לא חזרתי לתנועה עד גיל 16- הבנות של חברותיה של אמא משכו אותי לחזור. אז פגשתי גם תלמידים מבית המדרש למורים. התנועה אז היה אתגר אינטלקטואלי עבורי. היה מענין מאד והתחלתי גם ליהנות מהשירה והריקודים, אהבתי גם את הפעילות הצו-פית. התנועה כשלימות היתה מפנה חשוב מאד בחיי. גמרתי את התיכון בגיל 18. בפלוגה שלנו בתנועה היינו צריכים להכריע אם להצטרף לקבוץ עליה ג'. הכרעה כזאת היתה מביאה אותנו לחוות ההכשרה ולעליה ארצה. הרוב החליט להמשיך בלימודים באוניברסיטה ופירוש הדבר: עזיבת התנועה. אני נשארתי בתנועה. היתר- כן אחד עם הקריירה שלו: אחד חזו, כמה רבנים, מנהל בית ספר לעברית. וכו'.

לפי החלטת התנועה התחלתי לטבוד בכדי לתרום לקופת העליה שלנו. זה, כמובן, גרם לעגמת נפש^{להורי} בהתאם לציונים שלי יכולתי להמשיך ללמוד באוניברסיטה, והם מאד רצו בכך. למרות היותם סוציאליסטים רצו כמו כל ההורים, שהבן שלהם יהיה רופא או משהו כזה. הלכתי לטבוד בבית חרושה לקופסאות פרטון. זה היה עוד בשנות המשבר הכלכלי. שבדתי 56 שעות בשבוע וקבלתי 9 דולר. אחרי שנה הצלחתי הנשיא רוזבלט להעביר חוק שכר מינימום ואז בעד 48 שעות קבלתי 21 דולר.

בינתיים "סחבה" התנועה הלאה. רוחמה יצאה לשליחות תנועחית. בני ושבתאי יצאו לחוות ההכשרה ואני נשארתי ראש הן בוסטון. כל יקר הבוגרים טזבו את הקן. וכל אלה, שחינכו אותנו לא הגשימו. הקן היה גדול- 150 חניכים.. בינתיים פרצה המלחמה. אני זוכר את הועידה של התנועה שבה היו צריכים להכריע על עמדת התנועה ביחסה אל המלחמה. היתה הבוצה של טרוצקיסטים בחנועה, שרצו להיביר החלטה. שהשוה"צ לא רואה מלחמה זו כמלחמה נגד הנאציזם והפשיזם אלא רק עוד מלחמה אימפריאליסטית, שיש להתנגד לה. השליחים לחמו נגד המגמה הזאת וזכו לתמיכה של רוב הצירים. ההכרעה היתה ברורה והטרוצקיסטים הוצאו מהתנועה.

בערך ב-1942, כשהיו "חיקופי משמרות" בחוות ההכשרה וחברי קבוץ ג' הוחלפו על ידי חברים מקבוץ ד'-פניתי להנהגה הראשית בניו יורק ובקשתי עזרה בניהול הקן- ושלחו לי את פרני (וההמשך- ידוע). היה ברור שלא תהיה אפשרות לעליה ארצה. וכך בזמן ההוא הוקמו על ידי קבוץ ג' שתי קומונות עירוניות: בניו יורק ובבלטימור. המטרה היתה לרכז את החברים/ות עד העליה, להיות פטיילים בתנועה ובקהילה, וללמוד מקצועות לקראת העליה. רוב החורים התגייסו לצבא או עבדו בתעשיות "מלחמתיות" ששחרר אותם מהגיוס.

היינו זמן מה יחד-פרני ואני- בבית בבלטימור. בינתיים, התגייסתי: אלה שהתגייסו מרצונם היו רשאים לבחור בחיל שרצו. אני בחרתי בקשר ואחרי ההשבעה נשארתי "אזרח" לתקופה של מספר חדשים בה למדתי רדיו ואלקטרוניקה. בית הקבוץ היתה הבוצה אינטימית ומיוחדת. נשארנו לי זכרונות נעימים מהתקופה הזאת. מגיוסי בפועל ועד שיחרורי נפרדתי מפרני כארבע שנים, קודם בארה"ב ואח"כ באירופה.

שנות המלחמה

קבלתי הכשרה כטכנאי רדאר (מכ"מ) ואחרי הלימודים בתחום זה הועברנו לעיר אורליאון בצרפת. הגרמנים השטלתו על שדה התעופה בעיר זו אך הופצצו על ידי בנות הברית עד שחלקים גדולים של העיר נחרבו. עם שיחרור העיר התמקמנו בשדה התעופה ויחידות חיל האויר עסקו בהטסת צנחנים. זה נמשך עד '45 (מאי). ביום הנצחון על הגרמנים בצרפת אני זוכר את החגיגה הגדולה ואת המצעד העצום. יחד עם מספר חברים נסעתי לראות את המצעד הגדול בפריז. בשבילי היה חשוב לראות את השפעת הניצחון על היהודים. הקשר חאשון שלי עם משפחות יהודיות היה באורליאון עצמה. שם פגשתי משפחה בשם קליין. עם פלישת הגרמנים הוא ברח דרומה עם משפחתו וכך ניצלו כולם. בגמר המלחמה חזרו הביתה ורצו לקבל חזרה את החנות שלהם ואז אמרו להם השכנים: "חבל שלא השמידו אותכם..."

הפגישות האחרות שלי עם משפחות יהודיות היו בפריס. כאשר הגטנו, הברי ואני, בשבתות, חיפשתי את התנועה וכך הגעתי לביתה של לאה ויינטראוב וזרכה הגעתי לכל החבורה, שהיתה פעילה במחותרת בזמן המלחמה. עם סיום המלחמה הקימו מחדש את הקן של השוה"צ. בפריס פגשתי את השליחים, שהגיעו מהארץ ואת ניצולי השואה, שהגיעו למועצת התנועה, שהתקיימה בפריס. בתום המלחמה העבירו את היחדה שלי לגרמניה.

במינכן פגשתי לראשונה את ניצולי המחנות. באופן מקרי ואחר כך במכוון פגשתי חיילים מא"י בכריגדה, וכך נפגשתי גם עם לובקה ז"ל ודרכו יכולתי להגיע למחנות, שם התרכזו שארית הפליטה. כל שבת, או כל יום פנוי, השתדלתי להשיג ג'יפ. מלאתי אותו מכל טוב (מהמחסן של היחידה) בעזרת חבר. עבורי היה חשוב מאד לשוחח אתם ולראות את המבצע העצום של אירגון ה"בריחה", שהתנועה ארגנה. ניצולים מכל הגילים היו מאורגנים בקבוצי עליה. היו שם אחים ואחיות שלאחר שניצלו ממות לא רצו להיפרד. אפשר היה לראות את ההבדל בין חברים בתנועות הנער החלוציות ולבין האחרים - לא רק מה שעשו בגיטאות ובמחנות אלא גם כיצד התארגנו אחר כך. באפריל '46 חזרתי לארה"ב ושוחררתי מהצבא. לקראת העליה שלנו התחננו, פרני ואני, באופן חגיגי בהשתתפות כל המשפחה בל"ג בעומר '46. תכניות העליה התעכבו כל התנועה החזיקה אותי עוד חצי שנה כמדריך במחנה קיץ. באותה תקופה מלאה פרני תפקיד חשוב כמזכירה של "החלוץ" והיה קשה להחליפה.

העליה

חפשנו דרך לעלות (לא יכולנו להשיג סרטיפיקטים). הפלגנו לצרפת וחיפשנו דרך ישירה ארצה. לפרני היו קשרים עם אנשי ה"הגנה", שהיו קודם בניו יורק וביניהם אחד שעסק בהחזרת שליחים ארצה. הרעיון היה לעלות על אניה המפליגה בים התיכון. ליוון-דרך חיפה (ליוון יכולנו לקבל ויזות). איש ה"הגנה" הבטיח שבחיפה ידאגו להוריד אותנו. בינתיים נאלצנו לחכות מספר חדשים ושהינו במחנה של עליה ב' מרסיי שם פגשנו את שבתאי ובני, שעבדו במחנות של עליה ב'. מצבנו היה קצת מסובך כי פרני היתה בהריון. בפברואר '47 עלינו על אניה שהפליגה במסלול: אלכסנדריה, חיפה ואתונה. כשהגענו לחיפה לקחו אנשי ה"הגנה" את המזודה שלנו וירדנו "לבקר" בנמל. שם חיכה לנו יהודה סלע ואחו הגענו לקבוץ בראשון לציון.

בארץ

באותה תקופה כבר התמקמה הפלוגה הראשונה בבית האריזה של הפרדס בחצור. רציתי להצטרף אליהם אך מכיון שלמדתי מסגרות בארה"ב שובצתי לטבודה במסגריה של הקבוץ בראשון. העבודה היתה משעממת מאד וכאשר נדרשו חברים נוספים לפלוגה בחצור - מיד התנדבתי והתחלתי לעבוד בהשקיה בגו הירק. טליה נולדה ביולי '47 והיתה התינוקת הראשונה להוולד בפלוגת חצור. פרני עבדה במטבח בראשון והגיעה לחצור לפני הלידה. אני זוכר, שהיה אז עוצר. הבריטים סגרו את הדרך ולא רצו לתת לנו לעבור לבית היולדות ברחובות. התחלתי לקלל באנגלית עסיסית. החיילים הבינו את המצב ונתנו לנו לטבור. זה היה מזל כי הלידה היתה מהירה מאד.

הפרק הזה של חיים בחצור מ-47 עד תיוס הוא פרק חיים ארוך: 50 שנה!

אפשר לציין, שרציתי להיות חקלאי. כמרות העובדה שבארה"ב כמדתי מסגרות והשכלתי היתה בתחום ההוראה אבל עם העליה לחצור התלהבתי מהעבודה בחקלאות. היו אלה שנתיים קשות בשדה אבל זה נתן לי סיפוק רב. מלחמת השיחרור לא היתה עבורי חוויה אישית מיוחדת פרט לעובדה שחילנו בבונקרים תחת הפגזה. זאת היתה חוויה קולקטיבית=לחיות תחת האש המצרית.

המפנה החשוב ביותר בחיי באותה תקופה היתה החלטת שיחת הקבוצה שעלי להיות מדריך-מורה בחברת נוטר.

אני מדריך-מורה

יצאתי ללמוד ב-48 וב-49 "קבלתי" את חברת הנוער ההונגרית. זה היה מפנה חשוב מאד בחיי. הדרכתי אותם שנתיים עד שהם יצאו להקים קבוצה עצמאית: "דביר". למרות שהקבוצה כפם עלי להיות מורה- השלמתי עם ההכרעה ואפילו אהבתי את התפקיד הזה. מדריך נוער הוא לא רק מורה. הוא עסק בכל, כולל ספורט. ("ההונגרים" לימדו אותי לשחק כדור עף).

אחר כך הדרכתי בחברת "צבר". היה הבדל גדול ביניהם והחברה ההונגרית, בעלת ההכרה הפוליטית. הצברים היו בני 15 ושהו אצלנו כשנתיים, והיחסים בין האשכנזים ויוצאי עדות המזרח היו קצת מתוחים. למרות הקשיים יצאה מאתנו חבורה של 26 נערים/ות שרובם הגדול רצו להצטרף לחצור. לדאבוני הרב הוחלט במוסדות התנועה, שעליהם להשלים את קבוצה "להבות חביבה".

בשליחות בארה"ב

ב-1953 הוחלט בתנועה, שעלי לצאת לשליחות התנועה בארה"ב. זאת היתה תקופת מקארטי (ציד המכשפות נגד קומוניסטים ואוהדיהם). גם תנועת השוה"צ היתה "על הכוונת". לא אשרו שליחים ישראלים להשוה"צ להיכנס לאמריקה, ורבים מאלה שהיו שם נאלצו לעזוב. לכן פנו לקבוצים, שבהם היו אמריקאים, לאפשר לחברים מתאימים לצאת לעבודה בתנועה בארה"ב. צבי בר אמוץ ואני חילקנו בינינו את העבודה בכל ארה"ב.

פרני, טליה ואפרת יצאו אתי. הבנות היו צריכות להתרגל למעבר מארץ אחת לשנייה. היה שוני גדול בתנאי החיים: האקלים, המעבר משפה אחת לשנייה, וכו'. למזלן של הבנות היתה המשפחה של פרני בניו יורק ובסופי שבוע נסענו מדי פעם לבקר את מש-פחתי בבוסטון. פרני רכזה את עבודות הבית ובשנה השנייה עבדה בלישכה של התנועה.

אני הייתי הרבה בנסיעות וגם הדרכתי בקבוצות של בוגרים. פלוגה אחת של בוגרים השלימה את קבוצה "גלאון". פלוגה שנייה- כ-90 חברים נשלחו לקבל הכשרה בחצור ואח"כ השלימו את קבוצה "נחשון".

חזרה לחצור

המפנה השני בחיי היתה ההחלטה לשלוח אותי להשתלמות ב"ארנים" לקראת הוראה במוסד החינוכי בחצור. אבל, לפני זה חזרתי לעבוד בחקלאות. במשך שנים 56'-57' עבדתי בריכוז ההשקיה בשלחין. מהתקופה הזאת נשארו לי הרבה זכרונות חיוביים, והרגשה טובה שאני עדין מסוגל לעבוד עבודה פיזית קשה. בינתיים הוקם המוסד החינוכי המקומי,

וכאמור, יצאתי ללמוד. ניתנה לי רק שנת לימודים אחת וחשבו שזה מספיק לי לאחר שכבר הייתי מורה בעבר. כשחזרתי מהלימודים התחלתי לפעול כמורה-מחנך בקבוצת "אילה". (אח"כ המשכתי ב"שיבולים", "דגן", "סלע" ו"מעין"). 13 שנה פעל המוסד בחצור וכל מי, שהיה שותף במפעל זה בודאי נושא בתוכו זכרונות מענינים ונעימים. גם החניכים שעברו את המוסד שלנו זכו לא רק לחויות אלא גם לערכים חשובים.

אני מודה, שלחמתי על המעבר למוסד איזורי. היו לכך סיבות רבות. בנינו את המוסד שלנו על שילוב ילדי קבוץ וילדי עליית הנוער ("ארז") ובמידה רבה הצלחנו. אחר כך היה משבר וחברת נוער שניה התפרקה. היתה גסתביעה ממדור המוסדות לאחד מוסדות מקומיים קטנים ואז היו לנו רק שלש כיתות. הייתי בין היוזמים את המעבר למוסד "צפית". בשבילי זה היה שוב מפנה: בחצור היית מורה-מחנך וב"צפית" עסקתי רק בהוראה. השתדלתי לחדש דרכי הוראה וניסיתי להיות מעורב בחיי המוסד.

ב-85' עדיין רצו שאמשיך ללמד אבל החלטתי, שהגעתי לגיל הפנסיה וכדאי להפסיק. יש לציין את שנות ההשתלמות שהן ה"צ'ופר" שמקבל המורה. יצאתי ארבעה פעמים ונהנית כל פעם מכל השתלמות.

חזרתי הביתה לעבודה ב"אמן". השתדלתי לא סתם לעבוד אלא לכמוד תוך כדי עבודה ולתרום ככל האפשר יותר. בינתיים חל כירסום באידיאל להיות אדם פרודוקטיבי. אני עושה כיכולתי אבל אני מוכרח להודות, שאני נהנה יותר מהכנס שיעור לחוג שלי בתנ"ך, שאני מנהל, מאשר העבודה ליד מכונת הקידוח.

אני רואה את חניכי בעבר. רובם נשארו נאמנים לערכים, היחס לעבודה ולשויון ערך האדם. הם מעורבים בחיי הקבוץ ומוכנים לתרום. ובכל זאת אני רואה אותם מגיעים לרעיונות הנראים לי כמסוכנים, רחוקים מהדרך, שאני הייתי רוצה שנלך. אבל זה הקבוץ שלהם והם יצטרכו למצוא את הדרך של שינויים תוך שמירה על ערכים.

לא דיברתי על דברים יותר אישיים, משפחתיים. איננך מרבים להיחשף. בכל זאת הייתי רוצה לציין את הרגשת השיתוף המלא ביני ופרני לאורך כל בדרך בכל התחומים. טוב שהבנות בבית ויש גם נכדה, כמעט צברית. ישנה תקווה להמשכיות: אני רואה את עצמי כהמשך למשפחתי, של ההורים והסבים. הייתי רוצה שילדינו ימשיכו בדרכנו מתוך בחירתם העצמית. אך כל אחד בוחר בדרכו וקשר האהבה במשפחה נשאר חזק כתמיד.

(1991)

ראלינה: שרה אשל

ערך והדפיס: בני ק.

כשהיינו צעירים ויפים...

רחל בחברת הנוער, בגן שמואל

חנה בפחחיה בחוות ההכשרה, 1942

דב בפריז ב-46', בערד

דן-ילד בגרמניה

דויד-בסיום בי"ס תיכון